

Japán Laci és a buddhista Oroszlán – avagy hogyan kerülnek az összehasonlító interkulturális ikonográfiai elemzések pedagógiai, kultúrtörténeti, lingvisztikai kontextusba?

***Endrődy Orsolya: Gyermekkor interkulturális
és interdiszciplináris kontextusban***

Endrődy Orsolya *Gyermekkor interkulturális és interdiszciplináris kontextusban* című tanulmánykötetének újszerűségét rendhagyó címlapja is előrevetíti, hiszen a könyvet a szerző saját alkotású borítóképe illusztrálja, melynek címe *Béke* (Endrődy, 2022). A borítókép szimbolikája megalapozza a később kibontakozó impressziót a kötet egészéről: kifejező, elgondolkodtató, komplex és művészet-befogadói élményt nyújt. A vegyes technikával ábrázolt madárka számomra a gondtalan gyermekkori boldogság édes törekénységét fejezi ki, az emberi lét aranykorát. Az aranyszárnyú fehér madárkát finoman, biztonságban tartó kéz üzenete pedig a gyermekkorral kapcsolatos szülői-nevelői-felnőtt feladat: megértve óvni a gyermeki lét háborítatlan békéjét.

Mielőtt elkezdenénk az ismerkedést a kötetrel, bevezetés gyanánt egy vallomással tartozom. Bevallom, amíg nem kezdtem bele Endrődy Orsolya tanulmánykötetének olvasásába, nem gondoltam, hogy mélységében érdekelhetnek és leköthetnek az időben és térben is nagyon távoli interkulturális háttérű, erőteljesen interdiszciplináris témák, sem az ikonográfiai elemzések műhelytitkai. A gyermekkorral kapcsolatos érdeklődésem jelen volt, de

jobbára a jelen és a közelmúlt európai, észak-amerikai kontextusában foglalkoztam vele. Ugyanígy bár korábban már érdeklődéssel olvastam keleti vallásokról, mégis ki kell jelentenem, hogy a kötet elolvasásával a szerző jóvoltából kultúrtörténeti kontextusában is kinyílt előttem egy kevésbé ismert világ. Még hozzá nem is akármilyen élményt nyújtva: könnyedén – ha lehet ilyet mondani tudományos igényű írásra –, szórakoztatóan, élményszerűen bevezetett bennünket, olvasókat a szélesre tárt interkulturális háttérű izgalmas kombinációkban megvilágított interdiszciplináris kutatásokba. Mint egy jó egyetemi előadás után – ahol a szerző korábbi munkái mellett (Endrődy-Nagy, 2015) ráadásul még az ismertetett terület további legjelentősebb és kortárs szaktekintélyeit is korrektül említették (Géczi, 2008, Somogyvári, 2015) –, kedvünk támad tovább mesélni otthon, vagy a kollégiumban a hallgatótársaknak, miről hallgattunk ma előadást. Az élmény olvasva is ugyanez.

A nagyszerű írói stíluson túl további erőssége a kötetnek, hogy rendkívüli átgondoltságot mutat. A bevezető és az összegző gondolatok áttekinthető keretbe teszik az amúgy izgalmasan sokszínű, tág interkulturális „tájakat”, kulturális korszakokat

felöllelő tematikát és az egyedi, kreatív, már-már úttörő ikonográfiai megközelítéseket felvázoló hat tanulmányt.

Tudománytörténeti csemegének hat például az európai XVI. századi festészet legjavából, Brueghel munkásságából válogatott, gyermekkort, iskolai életet, vagy annak karikatúráját lefestő képek ikonográfiai elemzése, miközben plasztikusan érzékelteti a módszer hatékonyságát. Gondolunk itt elsősorban *A gyermekkortörténeti ikonográfia kutatási irányai és lehetőségei* című tanulmányra. Ez is, mint minden, a kötetben felbukkanó téma, izgalmas kérdéseket vet fel. Esetenként a kultúrtörténeti háttér és az interkulturális kontextus felvázolását olvasva az a benyomásunk, hogy túl messziről indít, szinte túlon túl széles áttekintést ad, de végül belátjuk, hogy jól számított a szerző, a túlzásnak ható részletességre szükség volt, és erénye lett a szövegnek.

Igazából a jó és jobb írások közül kissé mesterséges sorrendet állítva mondhatjuk, hogy a leginkább megkomponált részei a kötetnek a módszertani tanulmányok. Lenyűgöző alapossággal és lényegre törő fogalmazással mutatja be a kvalitatív kutatási metódusok egyik legújabb, leginkább prosperáló irányzatát, az ikonográfiai elemzést. Ezen belül további kiváló darabja a tanulmánygyűjteménynek a pontos finomsággal körülírt japán ukijo-e fametszeteket mint lehetséges gyermekkortörténeti forrást feltáró újszerű metódus.

A japanológia, a keleti kultúrák, a kultúrtörténeti háttérként felvázolt alapvető japán vallási irányzatok, mint a sintó, a buddhizmus és a konfucianizmus plasztikus hátteret rajzoltak a tanulmányok mögé, pl. *A vallási elemek egyes távol-keleti kultúrák gyermekképében* című tanulmányban. Bár néhol picit redundánsnak hat a szöveg, nem zavaró, ugyanakkor a megértést támogatja.

A buddhizmus vázlata nélkül nehéz lenne megérteni például a *Laci és az orosz-lán* című magyar mese japán változatának eltérő orosz-lánkép-értelmezését a *Laci és az orosz-lán – Egy magyar gyermekkönyv és japán változata* c. tanulmányban.

Ha már ennél a tanulmánynál járunk, leszögezhetjük, hogy különösen a *Laci és az orosz-lán* és a *Kiki és a posztmodern gyermekkor?* című tanulmányok esetén érezhető, hogy hiányzik az interdiszciplináris megközelítésből a pszichológiai elem. Fontos szempontot jelenthetne, hiszen Laci játéka, a vörös orosz-lán erős szimbólum, ami egyértelműen köthető Winnicott átmeneti tárgy elméletéhez (Winnicott, 2003). Ez az elmélet a biztonságot rejtő kapcsolat, a személy és a külvilág fenyegető elemei közötti távolságot segít kitölteni. 2-3 éves kisgyerekeknél a winnicotti szemlélet már a kora gyermekkori pedagógiai gyakorlatot is áthatja. A gyerekek bevisznek, bevihetnek magukkal otthonról a bölcsődébe/óvodába játéktárgyakat, például plüssfigurát, ami az otthon, családi, anyai köteléket szimbolizálja. A szóban forgó mesében akár a család, szülő által nyújtott bátorítást is kifejezheti. Az orosz-lánt az írónő – tudatosan vagy nem – jó érzékkel választotta szimbólumként, hiszen mindkét – a nyugati és a keleti – kultúrában jól értelmezhető jelentést ad. A nyugati kultúrában az erőt szimbolizálja, a mások felett gyakorolt hatalmat, míg a keleti kontextusban – buddhista jelképként – inkább a saját magunk feletti uralmat jelenti. Kár érte, hogy ez a pszichológiai szimbólumokat tartalmazó szál kifejtetlenül maradt.

Ugyanakkor, bár érthető és korrekt módon jelezte bevezetőjében a szerző, hogy ennek az a pszichológiai aspektusnak a kibontása nem volt célja a tanulmányoknak, érezhetően hiányzik. A *Posztmodern gyermekkor? Egy japán rajzfilm gyermekképe* című tanulmány olvasása közben óhatatlanul felmerül a gondolat, hogy a szűkített interdiszciplináris keret miatt említetlenül marad a kötetben számos izgalmas pszichológiai vonatkozás. Ezért is kívánczik ide néhány pszichológiai szempontot felvető megjegyzés. Kiki karaktere, személyiségfejlődése számos pszichológiai és genderszerep-elemzésben is megjelenik, kiemelve, hogy a hagyományos japán visszahúzódó női karakterekkel látványosan szakítva Kiki aktív, saját

sorsát formáló szerepet vesz fel az animében. További pszichológiai aspektust érintő elemzési szempontként merülhet fel a tinédzser főhősnő kapcsán az eriksoni identitáselmélet értelmében azonosítható normatív identitásfejlődés krízise: a családtól, szülőktől való leválás fázisa (Mahanani & Noviana, 2025, Shimada, Akiko S., 2011, Erikson, 1959) akár az személyiség újabb elméletekhez nyúlva Kiki személyiségfejlődésében a murdocki hősnő útjának stációi is felismerhetők (Murdock, 2020), de a narratív identításra épülő személyiségelméleti megközelítés is releváns lehet (McAdams, 2021).

Érdekes felütéssel zárul a kötet, a *Vállt vállnak vetve – magyar és orosz óvodások a gyermekkorról* című írással. Az orosz gyermekkorutatók pszicholingvisztikai vizsgálata látszólag kilóg az ázsiai, első-sorban japanológiai tanulmányok sorából. Ugyanakkor az interkulturális szál erősen tartja ezt a tanulmányt is, amely a maga nemében a legizgalmasabb komparatív eredményeket hozza a gyermeki nyelvfejlődés tartalmi vonatkozásainak interkulturális kontextusú elemzésében. A *lakúna*-fogalom bevezetése segít a megértésben, de továbbgondolásra érdemes kérdés itt is marad. Illetve nagyon izgalmas a *vállt-a-vállhoz* kutatási metódus laza kérdezői technikája.

Összegezve: az Endrődy Orsolya szerkesztésében megjelent kötet bravúrosan sikerült, amiben a szerző orientalista szempontú kulturális háttérrel fest, miközben a gyermekkorutatók eltérő, alternatív szempontjairól is releváns képet nyújt. Mindezt teszi sokszínű módszertani és kontextuális tudással, originális integrálóképességgel. Jelentős értéke a könyvnek, hogy alkotó módon, innovatívan akadémikus: párbeszédre, továbbgondolásra készít, miközben tág perspektívát rajzolva tanít. Élmény követni időben és térben a távoli világokba Endrődy Orsolyát, ahogyan precízen magyaráz, ugyanakkor el is varázsol kreatív módszertani megoldásaival, izgalmas komparatív párhuzamaival, találó és egyben elgondolkodtató ikonográfiai elemzésre választott képeivel. Kíváncsian várom a további interdiszciplináris kutatásokat a szerző tollából, pszichológiai szempontokat is beemelve.

Endrődy, O. (2024). *Gyermekkor interkulturális és interdiszciplináris kontextusban*. ELTE Eötvös Kiadó.

Borbáth Katalin

Pannon Egyetem Humántudományi Kar
Pszichológia és Mentálhigiéné Intézet

Irodalom

Endrődy-Nagy, O. (2015). *A reneszánsz gyermekképe – a gyermekképp reneszánsza 1455–1517 között Európában – ikonográfiai elemzés*. Doktori disszertáció, ELTE PPK.

Endrődy Orsolya, (2022). *Béke*. Vegyes technikával készült kép.

Erikson, E. (1959). *Identity and the life cycle*. International Universities Press.

Géczi, J. (2008). Ikonológia-ikonográfia mint a történeti pedagógia segédtudománya. *Iskolakultúra*, 18(1–2), 108–119.

Mahanani, A. N., & Noviana, R. (2025). Identity formation of the female adolescent character Kiki in Hayao Miyazaki's anime *Kiki's Delivery Service*. *Japanese Research on Linguistics, Literature, and Culture*, 8(1), 1–16.

Murdock, M. (1990). *The Heroine's Journey: Woman's Quest for Wholeness*. Shambhala Publications.

McAdams, Dan P. (1993). *The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of the Self*. Guilford Press.

Shimada, A. S. (2011). *Representations of girls in Japanese Magical Girl TV animation programmes from 1966 to 2003 and Japanese female audiences' understanding of them*. Doctoral dissertation, University of Warwick,

Somogyvári, L. (2015). A kép-antropológia alapjai a neveléstudományban. *Autonómia és Felelősség*, 1(2), 7–19.

Winnicott, D. W. (1991). *Playing and Reality*. Psychology Press.